

QAN YADDAŞIMIZIN BƏDİ-TARİXİ İNKASI

Yazıçı-şairə Südabə Sərvî. "Ağrıların kölgəsi" ("Mücrü" nəşriyyatı, 2023) adlı sənədli roman. Kitabın elə başlanğıcından mövzunun məzmunu aydın olur. Aliyə İztəbeqoviçdən əvvəldə verilən bu sitat da hər şeyi deyir: "Soyqırım unudulduqca təkrar olur"... Qarabağ müharibəsi və bu müharibənin əsasının ən azı 20-ci əsrin əvvəllərindən qoyulduğu romanda sənədli olaraq əsaslandırılır. Bir daha A.İztəbeqoviçin yuxarıdakı kəlamının əsərin əvvəlinə məntiqli şəkildə çıxarıldığının fərqi nədir. Müəllif 7 yaşlı oğlan uşağının 80 il - 87 yaşlı dünyagörmüş bir kişi olduğu vaxta kimi həyatında çəkdiyi ağrı-acıları əsərə gətirib: "Professor dediyimiz doktor Fəxrəddin Türköllü uzun illər həkim kimi cərrahlik peşəsiylə məşğul olmuşdu. Çox bacarıqlı və savadlı həkim idi. Qocalıb əldən düşsə də, ağır əməliyyatlar zamanı yenə onu çağırırdılar. Həvəslə gedər, bildiklərini gənc həkimlərə öyrədirdi. Ortaboylu, azacıq dolu bədənlidi, gündən yanıb qaralmış sifəti, ağappaq dalğavari gur saç simasına xüsusi ahenq qatırdı.

Həyat yoldaşı illər öncə Allahın rəhmətinə qovuşmuşdu. Dörd övladından heç biri yanında deyildi. Bir ildi yatırdı. Ürəyi xəstəydi. Arada böyük qızı gəlir, yır-yığış edir, sonra da çıxıb gedirdi.

Ata-babaları Şamaxıdan - məşhur Əfəndiyevlər nəslindən idilər. Bu nəsiləndən bir çox həkimlər, ictimai xadimlər, elm adamları çıxmışdı.

Uşaqlığı da Şamaxıda keçmişdi. Hələ balacaykən babaları ona erməni daşnakları haqqında çox şey anlatmışdılar, sonradan özü də o hadisələrin canlı şahidi olmuşdu. Bütün bunları vaxtı olduqca qələmə alırdı. Ancaq vaxt tapıb yazma bilmədiyini hələ çox şeylər vardı.

Son vaxtlar ayaqları və ürəyi ağrıdığı üçün yazmaqda çətinlik çəkirdi, uzandıqı yerdə qələmi götürür, yaddaşının ən ucqar yerində qalanları ağ vərəqə köçürürdü. Sonradan çətin oldu. Əli qələm də tutmadı. Düşündü ki, səriştəli qələmi olan, onu səbrlə dinləməyi bacaran bir yazıçıya ehtiyacı var. Soraqlaşdı. Tapdı. Yazıçını dəvət etdi. Həyatını danışdı. Bütün bunları yaz-dedi. Mən daha yazma bilmərəm. Ömrümün sonu çatıb, hiss edirəm. İstəmirəm bu xatirələr mənimlə məzarına getsinlər. Yaz, qoy gələcək nəsəl oxusun, bilsin. Səndən bir xahişim də var. Hərçənd övladların bu istəyimə qarşı çıxırlar, guya yolda pis olaram, ölürəm. Xahiş edirəm mənə bir nəfər var, son dəfə onun məzarına götür. Amma uşaqlar bilməsinlər". Demək olar ki, bu minvalla romanın baş qəhrəmanı olaraq götürdüyü Fəxrəddin Türköllünün - 7 yaşlı Fəxinin bələdçiliyi ilə yazıçı Südabə Sərvî oxucularını bir əsrlik keçmişə qaytarır. Ordan pille-pille bu

günümüdə, Qarabağ hadisələrinə və Zəfər gününə doğru gətirib çıxarır. Elə bu bir əsrlik zamanı həcmcə çox da əhəməli roman janrındakı kimi geniş olmayan əsərində yetərincə əks etdirdiyinə görə, əsər roman janrının tələblərinə uyğun gəlir. Yeni I əsrdə olan ağrı-acılı keçmişimizin əsas detallarını təsəbbüsləndirən kimi bir ipə-sapa düzüb bizə oxunaqlı bir tərzdə çatdırmağa nail olub. Deyərdim ki, bu kitabda yazıçı qələmi, publisist qələmi və tarixçi qələmi ilə maraqlı bir əsər ortaya qoyub Sūdabə xanım:

"Başını qaldırıb göyə baxdı. Hava yaman tutulmuşdu. Göy üzünə toplaşan topa-topa bulud parçaları yas yerinə gedən qadınlar kimi qapqara örtüyünü üzünə çəkmişdilər. Deyəsən, birçə himə bənddilər ki, "ağlayıb" ürəklərini boşaltsınlar.

Sürücünün köməkliyi ilə professoru maşının arxa oturacağına əyləşdirdilər. Özü də yanında əyləşdi. Maşın Bakı-Şamaxı yoluna istiqamət aldı. Sulutəpəni keçdilər.

Yolda sürücünü tələsdirdi. - Bir az əlli ol, bala. Birdən yolda ölüb eləyərdim, arzum ürəyimdə qalar, - deyirdi. Yazıçı özü də maraqlıydı. Hadisələri həm də canlı şəkildə izləyib yazacaqdı.

Maşın sürətini artırıdınca, yol kənarındakı yeni tikilən evlər, ağaclar sürətlə geriye "qaçırdılar". Evləri dağlar əvəz etdi. Ağacsız boz dağlar.

"Bu dağlar niyə belə keçəlləşiblər, ay Allah?" - Doktor düşündü. "Bir zamanlar yaşıllığı göz qamaşdırırdı. Eh... Gör mən də nəyin dərdin çəkərəm. İndi insanların nöinki başı, qəlbi də, ürəyi də keçəlləşib, qalmış ki, bu qoca dağlar ola..."

Yoldan azca aralı sıra ilə uzanıb gedən işıq dirəkləri uzaqdan adama

oxşayırdılar; elə bil qarmaqla ipdən asmışdılar. Göz oxşayan həmişəyaşıl ağaclar da bir-bir gəlib keçirdi. Lap cavanlıqdan yaşıllığı çox sevirdi. Tez-tez təbiətin qoynunda olur, saatlarla Allahın yaratdığı gözəlliyə tamaşa edirdi.

- Ehh... - Dərindən köksünü ötürdü. Bir ildi, bu gözəlliklərdən məhrum idim, - dedi. Həkimlər mənə yataq xəstəsi eləmişdilər.

- Vallah, düz deyirsiniz, - Yazıçı dedi. İndiki zamanda adamın həkimə işi düşməsin.

Birdən xatırladı ki, yanındakı da həkimdir.

- Bağışlayın, doktor. Siz ayrı. Sizin kimi təcürbəli, öz işinə məsuliyyətlə yanaşan peşəkar mütəxəssislər indi azdı.

Fəxrəddin gülümsədi. Heç nə deməsə də, bu sözlər onu çox duyğulandırdı.

Həkim işlədiyi illər düşdü yadına. Həmişə xəstələrinə deyirdi, çalışın xəstələnməyin. Yeməyinizə fikir verin. Mədəyə, böyrəyinizə, ödünyə yük düşməsin. İnsan bədəninin üzvləri bir mıxla bərkidilən qızıl büt bənzər. Mıx çıxarılsa, büt parçalanıb dağıldığı kimi insanın bədəni də yaşamaq qabiliyyətini itirir, çürüyüb dağlar və məhv olur".

Əsərdən gətirdiyim bu parçada publisistika da var, tarixi hadisələr də var, roman janrına məxsus bədiiilik də. Mısal üçün. Burada göy üzünə toplaşan qara bulud topaları bədii şəkildə qara paltar geyinib yas yerinə axışan və yağacağı təqdirdə göz yaş töküb ağlaşan qadınlara bənzədilir. Mükəmməl yazıçı müşahidəsi və metaforik bədii düşünce! Yaxud da keçəl dağlara baxıb təəccüblənirəkən, ani olaraq bu arada insanların da başının keçəlliyini müqayisəyə gətirir, bu zaman bu iki keçəlliyin zahiri oxşarlığı ilə kifayətlənməyib, mənəvi aləmdə də - insanların qəlbində də keçəlləşmə baş verdiyinə işarə ilə təəssüflənir. Çünki insan daxilən zəngin olmalı və bu zənginlik insan ürəyinin rəngbərəng naxışları kimi - onun daxilə dünyasının gözəlliyi kimi özünü bürüzə verməlidir. İnsanın ürəyinin də başı kimi keçəlləşməsi artıq manqurtlaşmaq faciəsindən xəbər verir. Məhz bizi 70 illik sovet rejimi qəsdən manqurtlaşdırdığına - başımıza gətirilən fəlakətləri unutturduğuna görə də nəhayətə Qarabağımızın itirilməsi ilə nəticələnən ağrı-acılı müsibətlər yaşayası olduq. Və onda ki, daxili keçəllikdən xilas olduq - qan yaddaşımız bərpa olundu, 44 gündə bir qərinlik (30 illik) yolu qət edib

Şanlı Qələbə çaldıq. Əsərdə yazıçının dediyi kimi "Şəhadətin ən yüksək zirvəsinə uçan oğullar həyatlarını qurban verdikcə torpaqlarımız işğaldan azad olurdu" (səh.137).

Deyərdim ki, Sūdabə Sərvî romanın adında ifadə etdiyi kimi "ağrıların kölgəsi" ilə oxucuları aparıb, bu gündən dünənə və dünəndən də bu günə qaytarmaqla (7 yaşlı balaca Fəxidən 87 yaşlı doktor Fəxrəddin kimi) tarixi bir əsərə imza atıb:

"Yazıçı Çanakkalada, Qarsda, Ərzurumda, Vanda, Bakıda, Gəncədə, İrəvanda, Şamaxıda, Şuşada, Qubada, Təbrizdə, Naxçıvanda, Xocalıda şəhid olanları xatırladı. Birinci Qarabağ müharibəsi dövründə ordunun olmadığı bir zamanda öz ürəklərinin səsiylə torpağı, anabacıların namusunu qoruyaraq "irəlidə Vətən, arxada anabacılarımız!" - deyə şəhid olanları, əsirləri, itkin düşənləri, bu gün bir məzarı belə olmayan, olsa da başdaşının üzünə "naməlum" yazılan igidləri sayğıyla xatırladı.

Birdən göy guruldamağa, leysan yağmağa başladı. Səhərdən dolan buludlar da sanki ağlayıb ürəyini boşaldırdılar.

Az sonra göyün üzü açıldı. Günəş göründü. Qərribə mənərə yaranmışdı. Şeh damcıları günəş şüalarının altında par-par yanırırdı. Sanki işğal altında olan torpaqlarımızın göz yaşığı... şəhidlərin narahat ruhuydu!

Görəsən, bu nisgil, bu yara sağalacaqmı?

Yox. Doktor düz deyir. Bu yara sağalan deyil. Buna ağrıların kölgəsi deyirlər. Qaysaq bağlamır, kölgəsi daim səni təqib edir" (s.130-131).

Göründüyü kimi, yazıçı burada romanın adına da aydınlıq gətirib və əsərin mövzusunda müvafiq olaraq dəyərli bir kitabə müəlliflik edib. Bununla həm də ədəbiyyatımızda Qarabağ mövzusunda, soyqırım mövzusunda yazılmış bir roman yazmaqda bu sahədəki boşluğu doldurub. Çünki mənzum əsərlərə, şeirlərə nisbətən Qarabağ mövzusunda mənsur əsərlər azlıq təşkil edir. Üstəlik də ki, Sūdabə Sərvî Qarabağ müharibəsinə qədərki yaşamış olduğumuz ağrılarımızı da burada əks etdirməklə elə özünün dediyi, yazdığı kimi, "ağrıların kölgəsi" obrazını bütövlüklə ilə oxucularına təqdim etməyi bacarıb.

Şakir Albalyev